

Dokumentarni prilozi o pravno-političkim odnosima javne uprave i Katoličke crkve te o naličju saborskih izbora u Đakovu (1884.-1885.)

Stjepan Matković

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

U ovome je članku autor, na temelju arhivskih dokumenata iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, opisao i raščlanio dvije pojave iz javnog života u Đakovu. Riječ je o sporu između tijela podžupanijske uprave i Đakovačke biskupije u pogledu pravno-kaznene nadležnosti nad polaznicima đakovačkog sjemeništa. Manjim dijelom autor se također bavi dokumentima lokalne uprave koji izvješćuju hrvatskog bana o predizbornim kretanjima u đakovačkom izbornom kotaru i nastoje utjecati na izborne rezultate.

Dolaskom Dragutina Khuena-Hédervárya na mjesto bana Kraljevine Hrvatske i Slavonije, krajem 1883. godine, otvorena je nova stranica u hrvatskoj povijesti. Khuenova gotovo dvadesetljetna epoha banovanja ostavila je duboke tragove. S jedne strane, započeo je val gospodarskog oporavka, koji je, okončavši posljedice teške financijsko-agrarne krize iz prve polovice 1870-ih godina, pripomogao mnogim preobrazbama odnosa u hrvatskome društvu. S druge strane, zaoštrena su kretanja u političkim odnosima, što je pogodovalo sve izraženijem sukobljavanju vlasti i oporbenih skupina, kako onih saborskih tako i onih izvansaborskih. To zaoštavanje bilo je jednim dijelom i odraz sukobljavanja katoličke vjere s liberalnim svjetonazorima. Radilo se o pitanju odvajanja Crkve

od države, koje je utjecalo na lomove tradicionalnog poretka i snažniji prodor osvjetovljavanja društva.

U ovome tekstu ukazuje se, većim dijelom na temelju prvih deset dokumenata, na sukob između zemaljskih vlasti i predstavnika Katoličke crkve na đakovačkom području. To nije bio samo sporedan, marginalni sukob. Zemaljsku vlast, koju je u ovom slučaju legitimno zastupao đakovački podžupan Slavko Cuvaj¹, obilježava u to vrijeme prijanjanje uz liberalnu ideologiju bez demokratskih primjesa. Khuenova Narodna stranka u Banskoj Hrvatskoj bila je usko povezana s vladajućom Liberalnom strankom u Ugarskoj, na čijem čelu je bio utjecajni Kálmán Tisza (ugarski ministar predsjednik od 1875. do 1890.). U toj eri zavladao je oštra borba oko tumačenja crkvenopravnih odnosa, koja će kulminirati tijekom 1890-ih godina, kada su vladajući ugarski liberali uspjeli donijeti zakone o uvođenju građanskog braka, građanskih matica i općoj slobodi vjeroispovijesti.² Na suprotnoj strani nalazila se institucija Đakovačke biskupije, u kojoj je glavnu riječ imao biskup Josip Juraj Strossmayer. Biskup nije bio samo crkveni visokodostojanstvenik, poznat širom svijeta zbog svojih znamenitih teoloških rasprava, nego je bio i jedna od vodećih figura oporbene Neodvisne narodne stranke (NNS). Njegov rad u stranci nije bio više očigledan jer se nakon revizije Hrvatsko-Ugarske nagodbe (1873.) gotovo posve povukao iz javnog političko-stranačkog života. No, i dalje je financijski podupirao NNS i davao određene savjete koji su usmjeravali pravac djelovanja te stranke. Premda se u hrvatskoj historiografiji često pisalo o liberalnom katolicizmu Strossmayerovog kruga, novija istraživanja teže redefiniranju te ideološke oznake. Slučaj spora između lokalnih, građanskih vlasti u Đakovu i Đakovačke biskupije potvrđuje činjenicu da je Strossmayer čvrsto stajao uz tradicionalna crkvena gledišta, koji su u mnogim pitanjima bila suprotna liberalnim svjetonazorima o nužnoj sekularizaciji države i društva.

U središtu spora između podžupana i Đakovačke biskupije našlo se pitanje tumačenja jurisdikcije nad sporovima u kojima su bili uključeni katolički sjemeništarci ili svećenici. Strossmayer se pozivao na odredbe Konkordata iz 1855., nastalog u vremenu neoapsolutizma, koji je regulirao odnose između Katoličke crkve i Habsburške Monarhije.³ U tom ugovoru između rimskog pape i

1 Više pojedinosti o njemu u: Mirjana GROSS, "Slavko Cuvaj", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2., Zagreb 1989., 759.-760.

2 O odnosu Katoličke crkve prema novom načinu ustrojavanju društva tijekom 19. stoljeća vidi članak Jurja Mirka MATAUŠIĆA, "Susret Crkve s civilnim društvom u XIX. stoljeću", *Hrvatski katolički pokret*, ur. Zlatko Matijević, Zagreb 2002., 33-55.

3 Austrijski konkordat je sklopljen u Beču 18. kolovoza 1855. po bečkom nadbiskupu, kardinalu Rauscheru i papinskom pronuncijaju, kardinalu Viale Prela. Prema Rauscheru vladar Franjo Josip I. nije

austrijske države omogućeno je samostalnije djelovanje Crkve, što je navelo dobar dio javnosti da zaključi da je tadašnja Austrija katolička država, a to je izazvalo nezadovoljstvo liberala. Nakon obnove ustavnog života početkom 1860-ih godina Ugarski parlament je stavio Konkordat izvan snage zakona, dok je u Banskoj Hrvatskoj prevladalo umjerenije rješenje tako da je Konkordat bio postupno derogiran pojedinim zakonima koji su se odnosila na vjerska pitanja.⁴ S obzirom na već spomenutu tijesnu povezanost Khuena s političkim vlastima u Ugarskoj nije nimalo čudno što je hrvatski ban postupno nastojao primjeniti obrazac ugarskog upravnog prava i na području Banske Hrvatske. Pri tome je naišao na otpor znatnog dijela višeg hrvatskog svećenstva, koje se sve aktivnije stavljalalo u političkom životu na oporbenu stranu – tijekom 1880-ih i 1890-ih na stranu NNS-a, a kasnije sve više i na pravašku stranu.

U ovome tekstu donosimo deset dokumenata vezanih uz spomenuti spor između podžupanije i biskupije, od čega se sedam odnosi na izvješća podžupanijske uprave i službenika. Tri su dokumenta upućena iz biskupije, od čega je dva pisma potpisao biskup Strossmayer, a jedno rektor sjemeništa Stjepan Babić. Dnevnik *Pozor* objavio je osvrt na đakovački slučaj.⁵ Taj se list NNS-a prvo pozvao na brzojav, objavljenom 14. siječnja, br. 11, u istim novinama, u kojemu se kaže da «povodom nedostojnih nasrtaja više magjarskih i semitskih novina na biskupa Strossmayera predstavilo se danas celokupno svećenstvo đakovačko.» Drugim riječima, «neodvišnjaci» su držali da je đakovački slučaj bio povezan s hajkom koja se povelala protiv Strossmayera iz viših središta političke moći. *Pozor* je pisao da prema Konkordatu «biskupi imaju vlast po svetih kanonih potpunim i slobodnim pravom vladati i upravljati sjemeništem.»⁶ Isti je list ukazao na osvrt dopisnika osječkih novina *Die Drau*, u kojima je napisano da se u Đakovu radilo o harangi protiv podžupana. S obzirom da je *Die Drau* podržavao mađaronski režim bana Khuena, vrlo se jasno ocrtava podjela na oporbenu tisak (*Pozor*) koji je stao na stranu biskupije, za razliku od liberalnog tiska koji je podržao civilnu upravu. Konačno, nije naodmet citirati i Strossmayerova gledišta koja su ostala zapisana u njegovoj korespondenciji, a

htio rastaviti crkvu od države, nije htio iznevjeriti stare tradicije, a i ostalim konfesijama je priznao njihova prava. Carskim patentom od 5. studenoga konkordat je proglašen državnim zakonom. Usp. *Carstvo-kr. službene Narodne novine*, br. 263, 16. studenoga 1855.

4 Ova je ocjena preuzeta iz rukopisa skripte Dalibora ČEPULE, *Prava građana i moderne institucije u europskoj i hrvatskoj pravnoj tradiciji*, Zagreb 2003. bez oznake stranice. Vidi i interpretaciju Jure KRIŠTE, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.*, Zagreb 1994., 55-56.

5 *Pozor*, br. 13, Zagreb, 16. siječnja 1885., "O prieporu medju biskupskim ordinariatom i podžupanijom u Đakovu."

6 Isto,

odnosila su se na istodobni slučaj sukoba između Khuenove vlade i zagrebačkog Ordinarijata. Za đakovačkog biskupa su službene novine, a napose *Pester Lloyd* koji su u vlasništvu držali peštanski Židovi, na «najopakiji i najzlobniji» način nastupali protiv Katoličke crkve, protiv konkordata, protiv Tridentskog koncila, protiv biskupskog i svećeničkog dostojanstva.⁷ Opisujući to doba Strossmayer je zapisao da se radilo o vrlo pogibeljnim vremenima jer se u javnim medijima pripremila akcija za uklanjanje crkvenog autoriteta u društvu. Očigledno da se očekivao nastavak propagandnog rata u kojemu su novine postale jednim od glavnih nositelja suprotstavljanja svjetonazora.

Ovaj tekst donosi i dva dokumenta (br. 11 i 12) koji se odnose na odvijanje (pred)izbornih kretanja.⁸ Riječ je o dva izvješća, jednog podžupanijskog upravitelja Cuvaja (br. 11) i drugog kotarskog predstojnika Žakule (br. 12). Oba izvješća, napisana u duhu «služenja samoj stvari» uvjerljivo dokazuju na koji su način nositelji lokalne uprave nadzirali tijekom političkih kretanja, napose u vremenu izbora. Naravni je cilj svake stranke da osvoji vlast i tako zadobije moć koja će omogućiti provođenje stranačkog programa. Međutim, režim bana Khuena vješto je razvio sustav nadzora izbora u kojemu su vlasti izravno poticale nadziranje protivničkih kandidata i onemogućivanje njihovog izbora. Izvješća pokazuju da su lokalna tijela uprave analizirala sva politička gibanja i sugerirala banu koje je mjere potrebno provesti da bi se ostvario željeni izborni rezultat. Upravitelj Cuvaj ukazuje središnjoj vlasti u Zagrebu da je nužno utjecati na vremensko rastezanje izbora, tako da se izbori rastegnu na više dana. Naime, ban je svojom naredbom o tijeku izbora odlučivao kad će se raspisivati izbori, koliko će dugo trajati i treba li pojačati mjere sigurnosti u toj prigodi. Predstojnik Žakula piše kako je «energičnim mjerama» krenuo u pokušaj pripremanja terena za pobjedu vladajuće Narodne stranke. Njegovo izvješće je važno jer nam dopušta usporedbu s Cuvajem izvješćima i potvrđuje činjenicu da je cjelokupno svećenstvo đakovačkog kotara bilo uz oporbu. U pozadni takvog držanja sigurno je bila i prije toga uočena činjenica da je katolički kler osjećao snažni pritisak civilne uprave koja je relativizirala položaj Crkve i nastojala je nadzirati u javnome životu. Takvo ozračje ponukalo je svećenstvo da se sve aktivnije uključuje u političke borbe kako bi uspjelo stvoriti protutežu dominantnoj vladavini bana Khuena.

7 *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer-Serafin Vannutelli*, pr. J. Balabanić i J. Kolanović, Zagreb 1999., 393.

8 Ukazujem na vrlo sadržajan rukopis Branka OSTAJMERA, apsolutna povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pod nazivom *Izbor narodnog zastupnika u Đakovu 1884. godine*, u kojemu se podrobno analiziraju saborski izbori.

PRILOZI

Dokument 1.⁹

Preuzvišeni gospodine bane!

Naknadno k mojemu izvješću od 21. o. mj. predsj.broj 65, čast mi je Vašoj Preuzvišenosti izviestiti, da klerik Martin Fišer usprkos pozivnici ove Kr. podžupanije danas na urečenu kaznenu razpravu došao nije, s razloga, što ga ovdašnji Duhovni stol na temelju zaključaka njegova ad hoc sazvane sjednice i dopisa od 22. o. mj. broj 1422 neće da izruči.

Predlažuć ovaj dopis ovomjestnoga duhovnoga stola Vašoj Preuzvišenosti na uvid, podpisani tvrdi, da Duhovni stol, ne izručujuć klerika Fišera, uvriedjenoj državnoj i zemaljskoj vladi, stoji na krivom putu, ako se u tom pogledu poziva na čl. XVII. konkordata.

Akoprem se iz toga dopisa vidi, da je moj odlučan postupak u dotičnom predmetu bio posve opravdan, akoprem sam mojim postupkom dakle ovdašnji Duhovni stol doveo do onoga stanovišta, gdje sam ga htio imati, da najme isti bar za sada uvidi sistematičnu provokaciju i ostentativno izkazivanje mržnje ter iznašanje državo – neprijateljskih tendencijah i da isti pripoznaje supremaciju državne i zemaljske vlasti, to ja ipak representirajuć ovu vlast ne mogu u mojem postupku postojati, nego moram uvriedjenoj toj vlasti pribaviti na temelju krieposti stojećih zakonah podpunu zadovoljštinu.

Ovu mi zadovoljštinu nudja doduše ovdašnji Duhovni stol, jer se sada nalazi u neprilici i jer se je, potičuć klerike na provokacije, ter naišav na moju odlučnu obranu, uhvatio u vlastitih zamkah.

Nu pošto se tuj ne radi o uvriedi nanešenoj mojoj osobi na ulici, nego o uvriedi nanešenoj po meni zastupanoj vlasti i u uredskih prostorijah, to državna i zemaljska vlast neće tražiti i neće naći zadovoljštinu kod ovdašnjega Duh. stola.

Istina je, da se rieči čl. XVII o konkordatu mogu shvaćati da biskup imade pravo “vladati” “nad sjemeništem”, nu samo u toliko, u koliko se to tiče internih disciplinarnih posalah.

Nu vladanje dotične mladeži na inih i javnih mjestih imade nadzirati svjetovna oblast, a počini li se kakav izgred po toj mladeži na takvomu mjestu, onda ga kazniti imade potonja vlast.

9 Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Predsjedništvo zemaljske vlade (dalje: PRZV), kut. 205, sv. 2, br. 13, 8434, Đakovo, Predsj. broj 67.

Da tvrdnja Duhovnoga stola stoji, onda bi državna i zemaljska vlast bila u stanovitim slučajevih podložna crkvenoj vlasti, u predležćem slučaju bi državna i zemaljska vlast pred forumom crkvenih vlastih bila ništa, no stranka, moleća za zadovoljštinu, a na trećoj strani dopisa Duh. stola veli se: “da je biskupova slobodna volja vladati” itd, iz čega sledi, da bi ona vlast imala moliti biskupa, da se milostivo odvaži biti sudcem. Na § 9. od 20. travnja 1854. veli, “ces. političke i redarstvene vlasti imadu pravo, pozivati u njihovom uredovnomu okolišu nahodeće se osobe”¹⁰ itd. To je tako taksativno, da je svaka dvojba isključena.

Nadalje je izgred počinjen u podžupanijskoj sgradi; da mi je nadvorski poslužnik demonstrativno vladanje klerika Fišera odmah prijavio, ja sam ga imao pravo i dužnost na temelju § 12. odmah u zatvor staviti, nu prijava mi bje tek kasnije, kad se klerici već ukloniše, podnešena.

S razloga dakle, što državna i zemaljska vlast duhovnom stolu nikakve “podneske” podnašati ne ima, kako to duhovni stol u “priležćem” dopisu zahtieva, što duh. stol nije i ne može biti zvan, da državnoj vlasti za na javnih mjestah nanešene joj povrede davati zadovoljštinu, što upravo opet onaj dopis Duh. stola ono potvrdjuje, što nam je uvijek spočitavati mora, da se smatra državom u državi, ter što mu se danom sgodom, kao što je ova, pokazati mora, supremacija državne vlasti, što nadalje državna vlast ne može zadobiti zadovoljštinu od Duhovnog stola, kojeg su članovi biskupa u jednomu “Priposlanom” u Nar. Nov. mjeseca listopada u pogledu odkazivanja prigodom saborskih izborah neistine pozdravili – dokazi o tomu postoje – uslied čega se mora tvrditi, da isti stoji na nizkom moralnomu stepenu, ter konačno što klerici počiniše izgred na javnomu mjestu kao “privatnici” jer su ondje bili sami i nitko od svećenikah u ime nadzora nije bio prisutan, kao što oni uvijek bez duhovnoga nadzora šću – stoga podpisani drži dužnošću svojom, potrajati u svojem postupku ter postepeno uporabom § 9 i u njenim označenih sredstvah a ako bude potrebno i sa oružnici dati ovoj podžupaniji predvesti klerika Fišera na kaznenu razpravu, koju ću ureći na 29. o. mj. u 3 satah poslie podne, a mogao bi od toga u interesu uvriedjene državne i zemaljske vlasti odustati samo onda, ako Vaša Preuzvišenost ne odobri moj postupak, radi čega najpokornije molim, da me Vaša Preuzvišenost blagoizvoli šifriranom brzozavkom milostivo uputiti, da li se taj postupak odobrava ili ne.

U Đakovu, dne 22. prosinca 1884.

10 Cijeli tekst čl. 9. Carske naredbe od 20. travnja 1854. vidi: Milan SMREKAR, Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji, knj 2., Zagreb 1900., str. 309-310.

Dokument 2.¹¹

Slavnomu upraviteljstvu ovomjestne Kr. podžupanije

Slavno upraviteljstvo Kr. ovomjestne podžupanije poslalo je duhovnomu ovdašnjemu stolu žaobeni spis pod 18. prosinca t. g. r. 65 Pr., u kome se slavno isto tuži na razne nepodobštine, koje ovdašnji klerici pri šetnji da čine. – Duhovni ovaj stol je odmah taj spis priobćio preč. g. kanoniku i rektoru sjemeništa naloživ mu, da sa ostalim starešinstvom sjemeništa najsvjestiju i najstrožiju izragu povede, koja će se u svoje vrieme slavnomu tomu upraviteljstvu priobćiti. Medjutim je ova duhovna oblast već tom prilikom unapried najstrožiju zapovied izdala i naložila duhovnoj mladeži, da se na šetnji vazda čedno, umiljato i pravna svakomu na svietu uljudno vlada – da ne samo nikada nikoga nikakvim načinom ne uvriedi, nego pače da se u tomu obziru svake inajmanje sumnje i sjene, koja bi se na nju baciti mogla strogo čuvaju.

U tom spisu na preč. g. kanonika i rektora sve su točke pojedince navedene, koje spis slavnoga toga upraviteljstva iztiče, i naloženo podjedno mladeži duhovnoj, da sve ono, što slavno tu upraviteljstvo kr. podžupanije primi pravom zahtjeva, najstrožije vrši. Na posljedku, da se laskomišljenosti može bit mladeži duhovne u suprot podje, naloženo je, da u buduće vazda mladež duhovnu na šetnji uvijek prati jedan svećenik od sjemeništnoga starešinstva. Tako će dakle u buduće imati mladež duhovna uvijek pratioca svećenika, koji će za njeno čedno, umiljato, pristojno i uljudno ponašanje odgovornost na sebe primiti.

Što se pako tiče uvrjede, koja je može bit samoj osobi pogl. gosp. upravitelju onomad nanešena, duhovni ovaj stol molio bi, da se ta uvrjeda potanko označi i ili neposredno preč. gosp. kanoniku i rektoru ili pako duhovnomu ovomu stolu podnese, pak smo pripravni po našoj savjesti i zadovoljštinu poglav. gosp. upravitelju kr. požupanije dati.

Jedno je medjutim, što ovaj duhovni stil ili buduć je pod juridičkim i moralnim vidom Ordinarijat sa duhovnim stolom jedno ter isto – jedno je što ovaj Ordinarijat ne može dopustiti, da klerik Mato Fischer sutra (22. prosinca) sam u svojoj osobi pred slavno upraviteljstvo kr. ovomjestne podžupanije dodje. Konkordat je, kojega je Njegovo Kr. Veličanstvo, premilostivo vladar naš sa sv. Otcem pokojnim Piom IXtim 18. augusta 1855. sklopio, kod nas je u hrvatskoj kraljevini još i dan danas u zakonitoj valjanosti, i svaki njegov članak spada još i dan danas na javni zakon i na javno pravo ovih naših zemalja. Taj konkordat u članku svom XVIItom ovo ima: *Seminaria episcopalia conservabuntur et ubi*

11 Isto, Br. 1422-1884.

dotatio errum haud plene sufficiat fini, cui ad mentem Concilii Tridentine inservire debent, ipsi augendae congruo moro providebitur. Praesules diocesani eadem juxta ss. canonum normam pleno et libero jure gubernabunt et administrabunt (pocrtano u originalu, u prijevodu: Biskupi imaju vlast po svetih kanonih potpunim i slobodnim pravom vladati i upravljati sjemeništem., op. a.).¹² Ovaj članak doživio je još više normalnih naredaba, koje međutim ne treba navesti, budući da su gore navedene i podvučene riječi posve jasne i nedvojbene. Biskup dakle ima sveto i nedvojbeno pravo po i u smislu svetih crkvenih zakona potpunom i slobodnom svojom voljom i vladati i upravljati sa sjemeništem. Sjemeništna mladež pod strogom je stegom, ima svoje svagdanje zakone i propise, ima svoje posebne u stanovite ure razdijeljene poslove, ima svoje škole, študija, molitve itd. ima svoje neposredno starešinstvo, imanaposljedku u biskupu svoga jedinoga i izključivoga vladaoca i upravitelja, a po tom svoga prostoga i izključivoga prorektora i sudca. Kada tako stvar stoji, i kada je Ordinarijat ovaj pripravan, ko svakomu drugomu, koji se je uvredjenim našao, tako i g. upravitelji zadovoljštinu dati, onda nikako dopustiti nemože, da se taj mladi čovjek (M. Fischer), koji po javnomu zakonu i pravu svoga izključivoga ravnatelja i sudca ima, pred. sl. upraviteljstvo kr. podžupanije stavlja.

Usljed čega svega još jedanput se slavno to upraviteljstvo učtivosti moli, da svoju žalbu ili biskupskomu ovomu Ordinarijatu ili pako prečastnomu rektoratu pošalju.

U Đakovu dne. 21. prosinca 1884. iz sjednice *ad hoc* sazvane.

Josip Juraj Strossmayer biskup

12 Tekst Konkordata može se vidjeti i na njemačkom jeziku u pastirskom pismu zagrebačkog nadbiskupa Haulika: «Artikel XVII. heisst es: Die bischöflichen Seminare werden aufrecht erhalten, und wo ihr Einkommen für den Zweck, welchem sie im Sinne des heiligen Konziliums von Trient dienen sollen, nicht vollkommen genügt, wird für dessen Vermehrung in angemessener Weise gesorgt werden. Die Bischöfe werden dieselben nach Richtsch nur der heil. Kirchengesetze mit vollem und freiem Rechte leiten und verwalten. /.../» Usp.: *Hirtenschreiben Seiner Excellenz des hochwürdigsten Herrn Erzbischofs von Agram Georg Haulik an den Klerus der Agramer Erzdiözese*, Wien 1856., str. 17-18.

Dokument 3.¹³

Preuzvišeni gospodine bane!

Pozivom na brzojavku od 26. o. mj. predsj. broj 5939 čast mi je Vašoj Preuzvišenosti dojaviti, da sam klerika Matiju Fišera opetovano i to ovaj put pod prietnjom globe od jednoga do dvadeset for. i pod prietnjom dovedbene zapovjedi na sutra 29. o. mj. u 10 satih prije podne pozvao, ter nadstojništvo ovdašnjeg biskupskog sjemeništa umolio, da mu taj poziv uruči.

Klerik Fišer primio je po priloženoj dostavnici taj poziv, nu on i sutra doći ne će, o čem sam ubaviešten upravo sada dobivenim dopisom pomenutoga nadstojništva od 28. o. mj. broj 26, koga u prigibu Vašoj Preuzvišenosti uz priepis mojega koncepta na dalnju odredbu prilažem.

Konačno molim za uputu, da li imam dozvoliti, da eventualnom preslušanju klerika Fišera nadtajništvo sjemeništa prisustvovati može ili ne.

U Đakovu 28. prosinca 1884.

Cuvaj podžup. upravitelj

Dokument 4.¹⁴

Preuzvišeni gospodine Bane!

Ovovlastni činovnici već mi se više puta potužiše, da po djacih ovdašnjega sjemeništa, kad se potonji nalaze na šetnjah, ili kada se pred pojedinimi sgradami skupljaju u skupove ter ondje stoje, insultirani budu glasnimi podsmjehi, uzkllici, hotimičnim zakrćivanjem puta itd. a više đakovačkih žiteljah, koji prigodom zadnjih izborah glasovaše za kandidata narodne stranke potužiše se, da im klerici u otvorene prozore svakojaka uvriedljiva imena nabacuju, ter stojeć ondje i pušec na otvorene prozore, zlobno i navlaš zadime sobe njihove.

Podpisani upravitelj umirio je i jedne i druge u nadi, da će djaci sjeminištni s vremenom uvidjeti, da oni stojeći još pod školskim zaptom, ne imadu pravo

13 Isto, Predsj. broj 70.

14 Isto, br. 65 –1884.

uticati u javna pitanja ponajmanje pako da ne smiju proti nikomu na javnih mjestih iznašati svoju nenaklonost.

Nu današnji izgred, koga isti u sgradi ove kr. podžupanije počinise proti podpisanomu podžup. upravitelju i proti uredskomu poslužniku ovršujućemu naloge uredovne dokazuje, da se tuj radi o sistematičnoj i demonstrativnoj provokaciji, o ostentativnom iznašanju nenaklonosti napram javnim organom.

Isti najme sakupišese u jednoj hrpi od njih 13 djakah u zatvorenom hodniku ove kr. podžupanije, koji je odredje za sakupljivanje stranakah pozvanih pred ovu oblast. Podpisani došao u ured ter stupiv sa sokaka u hodnik prodje jedva kraj ovih na okupu stojećih i u uredskoj sgradi pušćih djakah ter opazi, kako su se neki stavili u doticaj prizvanimi strankami u pozivnice zagledavali, u stranke zadirkivali ter valjda izpitivali zašto su pozvane, jednom rieći tako se vladaše kao da su oni ovdje gospodari.

Ovu drzovitost, ter činjenicu, što oni svakom sgodom osobito pred ladanjskim žiteljstvom nastoje dokazati da su svećenici ovlašteni sve okupirati i svuda svoje prste imati, morao sam u interesu autoriteta državne i zemaljske vlasti odlučno odbiti.

Htijući zapriečiti kontakt istih sa prizvanimi strankami ter u svrhu, da se isti odstrane iz uredskoga hodnika, u kojemu posla ne imadu ter u kojemu ne smiju pušiti, podpisan naloži uredskomu poslužniku, da ih ponajprije zapita, imadu li kakovu pozivnicu po kojoj bi bili pozvani pred ovu oblasti, a ako ju ne imadu, neka ih pozove, da se smjesta uklone iz uredovskoga hodnika.

Dotičnici se tomu usprkos višekratnih opomena ne htjedoše pokoriti, nego vriedjaše poslužnika riećimi da on ne ima ništa zapoviedati, da onomu koji ih je poslao poručuje, da se ga ne boje i da se baš ukloniti neće.

Na to sam poslao još i pomoćnoga podvornika sa nalogom, da ih još jednom neka pozove da se uklone, a ako opet to učiniti neki htjeli, da ih neka silom ukloni.

Čim su oba poslužnika izišla pred iste, ukloniše se odanle njih 9 a trojica, četvorica ostaše još u hodniku prkoseć poslužnikom, to osobito neki Fišer reče, da ne ide, da upravitelj ne ima prava njih odande uklanjati, isti reče još porugljivo pred svimi strankami koji bijahu radi neposlušnosti u pogleud odredjene hajke prizvani, da je to upravitelj samo zato naložio, jer ga nisu pri dolazku pozdravili, pak nastavi glasno i porugljivo: baš je taj čovjek zaslužio da ga djakovački klerici pozdravljaju.

Da mi je to poslužnik odmah kazao, ja bi dotičnika odmah poradi disciplinarnoga prekršaja /: § 12. ces. patenta od 20. travnja 1854:/ kaznio, nu poslužnik mi samo reče, da dotičnici ne će da izlaze iz hodnika. Na to je podpisan sam izišao, nu čuvši me, uklonili su se isti iz hodnika. Tek kasnije mi izviesti poslužnik o porugljivom načinu, o demonstrativnom vladanju klerikah a

poimence klerika Fišera, uslied čega sam istoga pozvao na 22. o. mj. poradi kaznene razprave.

Razlog zašto sam ih dao ukloniti ne leži u tom što meni su pozdravili, akoprem je to velika drzovitost u uredu kojem sam ja predstojnikom ne pozdravljati me, nu zadirkivanje njihovo u stranke špionaga njihova u uredu primoraše me, da tako postupam dočim moram uzčuvati autoritet oblasti i integritet njezinih odredabah; napokon klerici u uredskoj sgradi ne imadu posla oni su poslani jedino zato, da izpituju stranke, da uredovanje ove oblasti podvrgnu kritici, kako se ona sada običava povadjati, u čemi mi služi dokazom dopis preuzviš. biskupa od 4. o. mj. upravljen na ovu kr. podžupaniju na koga sam odgovorio dopisom od 20. o. mj. preds. br. 66.

A da se i sada nisam prevario u tomu da su klerici sbilja kao pioniri ljudih državo neprijateljskih tendencijah, dokazom mi služi brzojavka vis. zemaljske vlade od danas broj 52137. po kojoj samse na temelju pritužbe ovdašnjeg duhovnog stola, morao opravdati o postupku povedenog proti neposlušnim i odpornim žiteljom semeljačke obćine.

Ja sam doduše, odmah brzo, javno izviestio, da ih bijaše samo 22 odredjena na zatvor od jedne nedjelje, da su odsudom zadovoljni bili i da nijedan nije priziv uložio, nu ja vis: vladu umoljavam da me na temelju pritužbah ovdašnjega duh. stola milostivo više brzojavno na odgovornost ne priteže; ove obtužbe osnovane su na strančarskoj mržnji, zlobi i na kontroli, koju si duh. stol prisvaja nad ovdašnjim oblastmi.

Podpisani sviestan si je svojega doista veoma težkoga položaja, on znade, da nad svakim korakom bdije ovdje sto i sto očijuh, pa prema tomu udešava uredovanje kod ove kr. podžupanije, ter bdije nad tim, da se ondje, samo vrše postojeći zakoni i propisi.

Ja to molim za to, što su ovdašnja brzojaviteljica stoji u njekom kontaktu sa svećenstvom, koje po njoj usprkos čuvati se imajućoj uredovnoj tajni sve znade, a tako nemjerodavno držim, da bi svećenstvo kaptolsko, čuvši za to, da me vis. vlada na temelju njegovih neosnovanih strančarskih pritužbah na odgovornost poziva, svoj nepristojni nadzor nastavljalo.

Konačno u pokornosti prilažem prepisnu pritužbu uredovskoga poslužnika Ruškovskia i prepis dopisa mojega od 18. o. mj. preds. broj 65. u pogledu redarstvenih mjerah koje sam morao u interesu uzdržavanja javnoga mira i reda poprimiti, dočim provokacija i demonstrativno vladanje dotičnih bez ikakvoga nadzora po sokacih šetajućih se klerikah proti svakom, koji nije njihova političkoga mnienja, nadilazilo je već sve granice.

U Đakovu, 21. prosinca 1884.

Slavko Cuvaj, podžupanijski upravitelj

Dokument 5.¹⁵

Slavna kr. podžupanijo!

Usljed moje ustmene prijave da klerici ovdašnjeg siemeništa danas iz jutra rana po hodniku kr. ove podžupanije šeću sa strankami razgovaraju i njihove pozivnice čitaju, škandaliziraju, jesam ja po ustmenom nalogu iste klerike jedan put opomenuo i pozvao da se iz hodnika iz pred prostorijah kr. podžupanije odstrane i stranke nesmetaju i kad se oni ipak odstraniti nehtiedoše i ja uslied moje prijave ponovni nalog dobio nje iz hodnika odputiti, jesu mi oni na sasvim porugljiv način odgovorili da se oni odstraniti iz hodnika nećeju jer je to jedino zato upravitelj odredio što mu se nismo poklonili i prednjime kapu dole skinuli a to baš uzprkos njemu učinili nismo jer nije zaslužio drugačije nego da ga preziremo ove porugljive rieči izustio je klerik Fišter i kad sam ga ja uslied ustmenoga naloga pred poglavitoga gospodina upravitelja pozvao da svoju porugljivost opravda odgovorio mi je on da se nikakvoj odredbi nepokorava jer njega izpred podžupanije i podžup. hodnika nitko na odstranjenje prisiliti nemože.

Ovaj kaznjivi slučaj slavnoj Kr. podžupaniji javljajuć molim da se proti kleriku Fischeru i inim koje će potonji imena naznačiti radi nepristojnog ponašanja na javnom mjestu i radi preziranja javnih oblasti i javnih organah kazneno postupati izvoli.

U Đakovu, 18 prosinca 1884.

Franjo Ruskowski

Kr. podžup. poslužitelj

Dokument 6.¹⁶

Prečastnom duhovnom stolu

Ovooblastni činovnici već mi se višeputa potužiše, da po djacih ovdašnjega sjemeništa, kad se potonji nalaze na šetnjah, ili kada se pred pojedinimi sgradami skupljaju u skupove ter ondje stoje, insultirani budu glasnimi podsmjehi, usklici, hotimičnim zakrčivanjem puta itd., a više đakovačkih žitelja, koji prigodom zadnjih izbora glasovaše za kandidata narodne stranke, potužiše se, da im klerici u

15 Ovaj dokument nema oznaku, nego je umetnut u Cuvajeva izvješća.

16 Isto, Br. 65 – 1884.

otvorene prozore svakojaka uvredljiva imena nabacuju, ter stojeć ondje i pušć na otvorene prozore zlobno i navlaš zadıme sobe njihove.

Podpisani upravitelj umirio je i jedne i druge u nadi, da će djaci sjemeništni s vremenom uvidjeti, da oni stojeć još pod školskim zaptom, neimadu pravo uticati u javna pitanja a ponajmanje pako, da ne smiju proti nikomu na javnih mjestih iznašati svoju nenaklonost.

Nu današnji izgred, koga isti u zgrdi ove kr. podžupanije počiniše proti podpisnaom podžup. upravitelju i proti uredskomu poslužniku ovršujućem naloge uredovne, dokazuje, da se tuj radi o sistematičnoj i demonstrativnoj provokaciji, o ostentativnom iznašanju nenaklonosti naprama javnimi organi.

Doćim si dakle oblast ova pridržava proti dotičnim izgrednikom provesti zakoniti postupak, obnalazi ona u ugrožavanju javnoga mira i reda i u interesu užćivanja autoriteta javnih oblastih i njihovih organah sliedeće:

1. Djakom ovdašnjega sjemeništa bezuvjetno zabranjeno je sakupljivanje u hrpe i stajanje u hrpah ma kojimgod povodom pred javnimi ili privatnim zgradama u obsegu trgovišta Djakova, izključujuć crkve i zgrade stojeć na Strossmayerovom trgu, zatim slućaje crkvenoga ili svjetovnoga obreda.

2. Djakom toga sjemeništa zabranjuje se šetnja lih na ploćnicih pred zgradami u Đakovu smještenih javnih ureda i privatnimi stanovi kod ovih ureda smještenih činovnika tako, da se pod tim razumjeva šetnja tih ploćnicih gore i doli.

3. Djaci ovdašnjega sjemeništa, kada se šeću u skupovih imadu kada zato uporabljivaju postojeć uzke ploćnike, u interesu javnoga prometa ugibati se ostalim osobama na pol ploćnika.

4. Djakom ovim bezuvjetno se zabranjuje demonstrativno vladanje na sokacih.

Doćim se dakle prećastni taj duhovni stol umoljava, da potrebita odredi da se ova odredba – koja kao redarstvena odredba odmah stupa u kriepest, dotičnim djakom priobći, dodaje se, da je ovdašnje obćinsko poglavarstvo ujedno shodno upućeno, da nad strogim vršenjem ove odredbe bdiye i eventualne prekršitelje ovoj oblasti daljnje kaznenoga postupka radi prijavi.

Kr. podžupanija

U Đakovu 18. prosinca 1884.

Kr. podžupan. upravitelj

Cuvaj

Dokument 7.¹⁷

Preuzvišeni gospodine banu!

U posluhu visoke odredbe od 2. o. mj. broj 14 praes. čast mi je u službenoj pokornosti izviestiti, da sam proti kleriku Mati Fišeru na temelju § 9. ces. naredbe od 20/4 1854 izdao dovedbenu zapovjed, koju je danas u 10 satih prije podne izvršio ovouredski poslužnik Franjo Ruszkovsky tim načinom, da je dovedbenu zapovjed predočio nadstojniku sjemeništa ter ga zamolio, da mu izruči pomenutoga klerika koga poslužnik mora dopratiti pred kr. ovu podžupaniju. Došavši do klerika Fišera, zahtjevaše nadstojnik, da poslužnik u simboličkoj formi istoga pozove, da ga sledi, što poslužnik učini tim načinom, da se je dotaknuo rukom ramena Fišerova, našto nadstojnik potonjemu naloži, da se pozivu odazove, a on, da će ga slediti.

Tako je poslužnik dopratio i nadstojnika kanonika dra. Babića i klerika Matu Fišera pred ovu oblast.

Došao ovamo, nadstojnik mi predstavi klerika, te reče, da se je on na temelju dobivenog naloga duh. stola i preuzvišenog biskupa sili, izvedenoj u simboličkoj formi pokorio zato, jer poštuje državnu i zemaljsku vlast, nu da on proti toj sili svečani prosvjed ulaže na temelju konkordata. Iza toga bje razprava povedena, ter klerik Fišer, koji je sve niekao i tajio, na temelju izjave zapriseženog uredskog poslužnika u smislu § 11. i § 12 na globu od 10 for., a radi nedolaka uslied poziva od 27/12 pr. god. broj 68 preds. na daljnju globu od 2 for odsudjen, koje se globe za slučaj neutjerivosti imadu pretvoriti u kazan zatvora od 2 dana i 6 satih.

Primjećujući, da je klerik Fišer odmah proti tomu uložio priziv, kog će pismeno izvesti. Dodajem, da ću odnosni utok po vremenu visokoj Kr. zemaljskog vladi na riešenje predložiti.

U Đakovu, 5. siečnja 1885.

Cuvaj, podž. upravitelj

17 Isto, br. 150 – 1885.

Dokument 8.¹⁸

Preuzviešni gospodine bane!

Naknadno k mojem izvješću od 6. o. mj. predsj. broj 3 usudjujem se u službenoj pokornosti Vašoj Preuzvišenosti izviestiti, da je danas – dakle po izmaku prizivnoga roka – priloženim dopisom nadstojništva ovdašnjega biskupskoga sjemeništa kod ove oblasti položena globa od 12 for., na koju je suoblasnom odsudom od 5. o. mj. kr. upr. broj 1 klerik Mate Fišer poradi disciplinarnog prekršaja i poradi neposluha u pogledu dolazka pred ovu oblast odsudjen, radi čega se je dakle isti odrekao prava priziva proti toj odsudi.

Dočim primjećujem, da na prilježći dopis rečenoga nadtajništva ne nalazim za potrebno išta odvratiti, pošto isti sadržava neistinite i izkrivljene navode, iza kojih je jedino uzmak ovdašnjega duhovnog stola u poznatoj strani, dodajem, da se globa podjendo šalje ovomjestnoj ubožkoj blagajni.

U Đakovu dne 9. siečnja 1885.

Cuvaj podž. upravitelj

Dokument 9.¹⁹

Poglaviti gospodine upravitelju!

Odsuda, koju je Poglavitost Vaša dne 5. siečnja o. g. protiva kleriku Mateju Fišeru izreći izvoljela, izvršena je po mnienju ovoga starešinstva mnogim i to temeljitim prigovorom:

Prvo: obtuženik je svagda pripravan zakletvom potvrditi, da on onih rieči, koje mu podvornik kr. podžupanije podmiće i radi kojih je upravo odsudjen, ni u ovome nit u ikakvom smislu nije izrekao. Uz obtuženika pripravna su i druga dvojica klerika, koji su se ondje desili, prisegom potvrditi, da Fišer toga izrekao nije.

Drugo: podvornik kr. podžupanije po ovostranom osvjedochenju nije imap prava goniti klerike iz hodnika osobito u vrieme takve nepogode, kakva je to tada faktično nenadano nahrupila, iz hodnika naime u kojem su se klerici i dosada

18 Isto, predsj. broj 6, 184 – 885.

19 Isto, br. 184 – 1885.

uviek, kad bi kiša nahrupila, sastajali. To je mjesto i praksom same sl. kr. podžupanije postalo posve otvoreno i svemu svietu pristupno tiem, što tamo svoje oglase affichira. Ta praksa pretvorila je taj hodnik u otvoreno pročelje, pred kojim je pravo imao svatko sustaviti se i oglase čitati. Da se nije mladež odtale tjerala, celomu tomu neugodnom dogodjaju nebi bilo ni povoda. Istina je, da mladež možebit nije dosta vanjske uljudnosti zvaničnim osobam izkazivala, ali to se u koliko je starešinstvu ovomu poznato, nigdje zakonom nepropisuje. Sbog toga se dakle nitko na sud prizivati i odsudjivati nemože. Vanjski znaci štovanja svuda u izobraženom svietu ostavljaju se sviesti i slobodnoj volji pojedinoga. Prem je pako tako, to je klericima ipak naloženo od strane ovoga starešinstva, da se prema svakomu učtivi i umiljati ukazuju. Budi medjutim dopušteno ovdje starešinstvu ovomu donjekle u obranu sjemeništnje svoje mladeži opaziti i to: da je ta sjemeništnja mladež posve naravno obazirala na nesretni slučaj kada se je za minulih praznika vrhovnomu našem pastiru pak i prečastnoj gospodi kanonikom i med njima starcu od 90 godina sa stanovite njeke strane vrlo malo poštovanja izkazalo, pače može se reći uvrieda naniela. To naravno zanielo je i mladenačko srdce sjemeništnje mladeži, pak je zaostala možebit u vanjskih znacih poštovanja, što inače nebi bilo, i što starešinstvo ovo nikako nemože odobriti, šcega ju na uljudnost i upućuje.

Iz svih ovih dakle razloga bilo bi ovo starešinstvo svjetovalo dotičnomu kleriku, da proti odsudi sl. kr. podžupanije u apelaciji na viši sud lieka traži, ali budući da se u nazočnom slučaju neradi samo o privatnopravnoj, nego i javnopravnoj stvari, to po višjem nalogu odustaje dotični klerik od daljne apelacije, a to iz razloga: što bi time makar i indirektnim načinom priznao, da je sud na koji je klerik pozvan kompetentan i da odsuda legitimna.

Zato se časti oviem podpisano starešinstvo službenom uljudnosti sl. kr. podžupaniji priposlati 12 for. i to: 10 for. kao kaznu a 2 for. kao globarinu iza odsude klerika Mate Fišera; dočim ostavlja višoj svojoj oblasti brigu i skrb da proti uvredi javnoga zakona i javnoga prava i proti celomu tomu postupku liek svoj ondje traži, gdje se nada da će ga i dobiti.

U Đakovu dne 8 siečnja 1885.

Ravnateljstvo sjemeništa:

Dr. Stjepan Babić

kanonik rektor

Dokument 10.²⁰

Preuzvišeni Gospodine Bane!

Biskupski se je ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol nadao da će Preuzvišenost Vaša pričekati spise odavle odaslane, prije nego konačnu svoju odluku izrekne, da li je konkordat temeljni zakon naše zemlje, kojim se kod nas javno-pravni odnošaji između države i crkve stalno uređuju i da li su rieči članka XVII. toga: Presules diocesani seminaria episcopalia... pleno et libero jure gubernabunt et administrabunt, dovoljna zaštita, da se klerik pred policajni sud nepoziva i neodsudjuje. Biskupski se je ovaj ordinarijat i duhovni ovaj stol nadao, da će Preuzvišenost Vaša uvidiv dotične spise uvjeriti se, da je duhovna ova oblast posve spremna bila poprimiti sve mjere, pače da je jurve poprimila, da se u buduće svakoj laskoumnosti od strane duhovne mladeži predusretne i da se uvriedjeniku primjerena zadovoljština dade.

Biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol mislio je, da ne samo obziri pozitivnoga javnoga prava, nego takodjer i obziri konvencije zahtjevaju, da se nedira u ugled, čast i slobodu crkve, koja je život tielo Isusovo, u komu sam Isus živi i djeluje, po komu i same temelje državne sgrade podupire i svaki ugled na ovom svijetu posvećuje. Preuzvišenost je Vaša drugačije odredila i postupak je ovomjestne političke oblasti proti sjemeništu i dotičnomu kleriku posve odobrila, pozivajuć ujedno ovaj Ordinarijat, da se pod osobitom svojom odgovornosti tomu neprotivi. Ovomu je biskupskom Ordinarijatu i duhovnom stolu izkreno reći, da ove opomene nerazumije.

Evo kako je stvar stajala. Ovomjestna kr. politička oblast pozvala je klerkika pred svoj policajni sud; duhovna oblast mislila je i misli i sada, da po Bogu i svetomu zvanju svomu, da po duši i po svijesti svojoj toga dobrohotno dopustiti nemože, jer se u toj stvari drži konkordata i njegovoga članka XVII. toga. Kada je duhovna oblast ovo učinila, htjela je samo svoje pravo i svoju svetu dužnost spasiti; nipošto pako nije htjela ma u ičem javnoj državnoj oblasti na put stati. Biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol dobro znade, da je inhaerentni atribut državne oblasti sila, kojoj se svatko na svijetu pokoriti ima, ko što joj se je u Jerusolimu pokorio početnik svete vjer, Isus Bog naš i spas naš, kô što joj se i danas pokori u Rimu namjestnik Isusov sveti otac i vrhovni pastir naš. Što je u ovih tužnih i težkih okolnostih biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol za umirenje svoje svijesti zahtjevao i zahtjevati morao, jest: da se ma kojim, makar i najmanjim vanjskim i simboličkim znakom sila označi. Ovo se je doista i

20 Isto, br. 1524-1885.

dogodilo, kada je danas ovomjesta kr. politička oblast kano vanjski znak sile u sjemenište poslala poslušnika svoga, da ako ne milom a ono silom klerika pred policajni sud dovede.

Ovo je tečaj stvari, pak i pet nevidi biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol, koja bi osobita odgovornost pasti mogla na duhovnu ovu oblast stoga, što je pravo svoje i dućnost svoju po sviesti i duši svojoj vršila; pače biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol Bogom samim i zvanjem svojim obveznimi se osjeća proti odluci gore navedenoj Preuzvišenosti Vaše od dana 2. siečnja t. g. br. 13 pr. prosvjedovati. Ta odluka veli, da konkordat nije zakon i da on nespada u našoj kraljevini na javno pravo, kojim se odnošaj crkve prama državi i države prema crkvi opredjeljuje. Ovaj je pako Ordinarijat i duhovni ovaj stol skroz na skroz uvjeren, da konkordat još i dan danas na temeljni zakon i na javno pravo ove zemlje spada, i da je taj zakon i to pravo odlukom Preuzvišenosti Vaše i postupkom ovomjesta kr. političke oblasti povriedjeno. Biskupski će ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol ovaj slučaj podastrieti vrhovnoj oblasti u crkvi katoličkoj, kojoj pravo i dućnost pripada kô svud na ostalom svijetu, tako i kod nas crkvu božju, njezino pravo, slobodu i čast braniti. Vaša će pako Preuzvišenost svoj korak jamačno odobriti, jerbo se tim sveta dućnost vrši; a Vaša je Preuzvišenost uvjerena, da crkva božja samo onda neumrlomu zvanju svomu podpuno odgovara gdje se čvrto i nepomično one sve dućnosti drži, koju joj Bog sam po zvanju i sviesti njezinoj nalaže.

Dopustiti će međjutim Preuzvišenost Vaša, da biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol svemu ovome još jednu opasku nadometne.

Podigle su se u novije doba tužbe proti crkvi i svećenstvu katoličkomu, da radi proti državi i državnoj vlasti. Biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol takovu osvadu odlučno odbiti mora. Crkva i svećenstvo znaju dobro, da je država od Boga i da joj se svatko u ime Boga pokoriti mora. To uči i učiti će do vieka crkva i katoličko svećenstvo i kod nas; pače crkva i katoličko svećenstvo stoji daleko uzvišeno viš svake političke struje, koja danas je ovakva a sutra onakva. Crkva katolička i svećenstvo katoličko samo na to ide, da apostolskim radom i neumrlim zvanjem svojim svaki politički sustav posveti i od zabluda koje se medeju svijetom uvijek dogoditi mogu, sačuva. Ovo je držanje crkve katoličke i katoličkoga svećenstva kô svuda po svijetu, tako i ovdje kod nas. Poleg ovoga svega međjutim nemože biskupski ovaj Ordinarijat i duhovni ovaj stol zatajati, da kao što se svuda po ostalom svijetu, tako se ponješto i ovdje kod nas opažaju danas takve manifestacije i takovi plodovi duha, koji javnim životom vlada, da crkvi i katoličkomu svećenstvu svetu dućnost nalažu, da bdije i na oprezu bude. U ove manifestacije spada i ovaj slučaj, o komu je govor, ter nam je izkreno izpoviediti,

da on nimalo podoban nije svetu crkvu umiriti i u svećenstvu osobito povjerenje pobuditi.

U ostalom sa veleštovanjem Preuzvišenosti Vašoj prepokorni

U Đakovu dne 5. siečnja 1885.

Josip Juraj Strossmayer
biskup

Dokument 11.²¹

Preuzvišeni gospodine Bane!

Proputovao sada sve občine, ter izpitav vladajuće okolnosti na brzu ruku, ne ću propustiti Vašoj Preuzvišenosti, ako to Visoka ista zatraži, povremeno podnieti izvješće o obztojnostih, koje u pogledu političkom u ovoj podžupaniji vladaju, samo držim da ipak trebam još koje pa makar i kratko vrijeme, da se o tih okolnostih posve dobro uputim, ter da dodjem u položaj, da Vašoj Preuzvišenosti podnesem što temeljitije i na pribaljenom si osviedoćenju osnivajuće podpuno izvješće u tom pravcu.

Za sada pako ne mogu na ino, da Vašu Preuzvišenost prije, nego li visoku kr. zemaljsku vladu na temelju §. 38. zakona od 15. sprnja 1881. ob izbornom redu za sabor kraljevini Hrvatske Slavonije i Dalmacije odredi dane za izbor narodnih zastupnikah u ovdašnja 4 izborna kotara ne upozorim u najvećoj pokornosti na to, da bi za slučaj, ako postoji namjera visoke zemaljske vlade, da se za sve vanjske izborne kotare broj 60, 61 i 62 odredi jedan dan ova uredba s jedne strane po mojem na dosadašnjem izkustvu osnivajućem se nu svakako nemjerodavnom mnenju na uspieh izborah veoma štetno uplivala, jer sam si preduzeo da ću predsjedati svim izbornim odborom glavom, čim bi svim strankam već unapried osigurao podpuni zakoniti izbor, koji se onda za stalno od nikoje stranke nebi oboriti mogao, s druge strane primljen sam posvuda pri mojemu prvomu sastanku sa občinskimi odbori i selskim knezovi velikim povjerenjem, ter stoga držim, da bi uz moj trud koga ću za dobar uspieh za vrijeme razpisanih izborah uložiti, već moje predsjedanje pri izborih zamašnom polugom za izborni uspieh biti moglo.

21 HDA, PRZV, kut. 243, br. 4029-1884.

To pako ne će po mojem mnienju biti, ako se izbori za vanjske kotare, dočim ni dovoljna činovništva za to ne imadem. Toga radi u svoj smjernosti nemjerodavno predlažem, da bi Visoka zemaljska vlada izbore u ovdašnja 4 kotara za četiri dana odrediti blagoizvolila i to za prvi dan za 63. kotar: Đakovo zatim uzastopce za 62 vanjsko Đakovački kotar, 61. Vuka i 60. kotar Našice.

Konačno najpokornije dodajem, da s jedne strane znadem, da će biti velikih poteškoćah u ovoj podžupaniji u pogledu izborah, a da me s druge strane do toga najsmjernijega predloga ne vode obziri napram sebi, nego hoću da samoj stvari služim.

U Đakovu 31. kolovoza 1884.
kralj. podžup. upravitelj Cuvaj

Dokument 12.²²

Njegovoj Preuzvišenosti gospodinu Dragutinu grofu Khuen Hedervary=u, Banu Kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u Zagrebu

Kao što sam Preuzvišenosti Vašoj sa podneskom od 21. rujna 1884. broj 32. izviestio je sveštenstvo u ovom kotaru bez razlike opozicionalno i ravna se po upućenju iz Đakova.

Već ima tomu dva mjeseca kako sveštenstvo pod izlikom korone ili imendana sad kod jednog, sad kod drugog župnika na dogovor se sakuplja te neprekidnos s tom radi, da pri budućem izboru narodnog zastupnika u Bošnjaci, opozicionalac, odvjetnik Mato Ivić pobjedi.

Mato Ivić je sam lično u ovom kotaru poznat; on ima osobito u Gradištu rodjakah, i kumovah, a pošto mu je otac za postojavše brodske pukovnije više godinah u Vinkovci kao pukovnijski pobočnik službovao, poznade ga većina ovdašnjega naroda još iz mladih godina, te je sveštenstvu lahko za njega pristašah naći.

Za uztuk označene sveštenske opozicionalne agitacije, poprimio sam i ja obsežne, no i energične mjere, pak prem uz mene izim činovnikah i obćinskih organa, samo nekoji trgovci čvrsto stoje, nije nada za pobjedjenje izgubljena, ali

22 HDA, PRZV, kut. 245, 1884-1886, VI. 1884., broj 1249.

svakako bi željeti bilo, da već sada saznadem kandidata narodno, odnosno vladine stranke.

Dotični kandidat trebao bi da prije izbora ovamo dodje, i sa menom izborni kotar prodje, te se tom prilikom sa izbornicıh unapried upoznade, ne manje biti će potrebno, da on i na dan izbora dodje i na biralište sakupljenim izbornikom stanje stvari razloži jer se je kod zadnjeg izbora čulo glasovah sa opozicionalne strane: “a gdje Vam je kandidat Vaš, za koga glasujete”, a to otežčava jako pobjedu. Da bi conte Vojnović za poslanika narodu ovdašnjem od stranke skroz opozicionalnog sveštenstva preporučivan bio, niesam dosada saznati mogao.

Conte Vojnović je u ovom izbornom kotaru skroz nepoznat, pak je moguće da je u zadnjem vriemenu u Đakovu kod biskupa Strossmayera dogovoreno, da odvjetnik Ivić svoje pristaše Vojnoviću ustupi, no ako bi oba kandidata, to bi mogla sigurnija pobjeda za zastupnika narodn stranke biti.

Podnašajuć ovaj smierni izvještaj uslijed brzovanja od 18 ovog mjeseca broj 1151 usudjujem se Vašu Preuzvišenost ponizno moliti, da bi Vašu Preuzvišenost shodnu odredbu izdati blagoizvoljela da mi se kandidat narodne stranke što prije saobći.

U Županji, 20. ožujka 1885.
Kr. kotarski predstojnik Žakula

DOCUMENTS AND FILES ON LEGAL AND POLITICAL RELATION
BETWEEN PUBLIC ADMINISTRATION AND THE
ROMAN-CATHOLIC CHURCH, REVEALING THE SEAMY SIDE OF
THE PARLIAMENTARY ELECTIONS IN ĐAKOVO OF 1884-1885

SUMMARY

This article is based on files from the State Archives in Zagreb. It describes and articulates two phenomena from the public life of Đakovo. The first is a conflict between institutions of public administration and the Đakovo diocese concerning penal and legal jurisdiction over the Roman-Catholic seminarists in Đakovo. Smaller part of the article deals with some documents of the local administration which inform the civil governor of Croatia about pre-electory situation in their constituency revealing the tendency of influencing the election results.